

ოხანაშვილი 2018: ოხანაშვილი ნ. *პოლიტიკურ-ეთნიკური კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზები: მასების და ელიტების ძალადობა*. ახალგაზრდა მკვლევართა ჟურნალი, №6, თებერვალი, 2018.

წიწკოლაური 2009: წიწკოლაური დ. „მხატვრული აზროვნება და ღირებულებითი ორიენტაციის რაობა“. *ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები. II საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები*. ნაწილი II. თბილისი: 2009.

Tamar Barbakadze

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

The Structure of Classic Georgian Verse – a Spiritual Shelter in Besik Kharanauli’s Poetry in the 1990s

Besik Kharanauli is a classic of Georgian free verse. In the verses of the 90s, Besik Kharanauli begins to bemoan himself using classical metres (isosyllabic: with symmetric ten syllables, „low shairi“ and heterosyllabic meters), the strophe composed of broken lines, rhyme.

The lullaby „nana, saqartvelos miwav!“ performed with high shairi is tragic. The civil war broke out in the 1990s arises in our mind with high shairi, rhyme and monostrophe.

It is noteworthy that in the collection published in 2015 „qvavi xis vverze isaghmoeb“ (The crow settles in the treetop) Besik Kharanauri again chooses free verse as a form of self-expression.

Key words: Besik Kharanauli, free verse, classical metres.

თამარ ბარბაქაძე

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ქართული კლასიკური ლექსის სტრუქტურა – ბესიკ ხარანაულის სულიერი თავშესაფარი XX საუკუნის 90-იან წლებში

ბესიკ ხარანაულის ლექსების კრებული „აგონიური“ (1991) ერთგვარი პროლოგი აღმოჩნდა ქართული ვერლიბრის კლასიკოსის მიერ XX-XXI სს. მიჯნაზე, ტრადიციული, ეროვნული ვერსიფიკაციით დაწერილი ლექსების ციკლისათვის: „ფსევდოეპიტაფია“, „***ო, რა ცოტა ხარ, შენ ყველაფერო“, „ნანა, საქართველოს მიწავ!“, „საქართველოს მომავალს ველოდები“, „ღმერთო, ამას გთხოვ, საქართველო ხო გამთლიანდა?“ „რაც კი თვალი გავახილეთ“, „რა, ბესიკია, ქვეყანაზე, მარტო – ბოროტი?“ „გაზაფხულდა, საქართველო!..“ „სად არიან შვილები, შვილები სად არიან...“ „ტარიელსა ავუტირდი“. ეს ათი ლექსი, შეიძლება თამამად ითქვას, მთელ ეპოქას ქმნის ბესიკ ხარანაულის პოეზიაში.

თავდაპირველად, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამ კანონიკური ლექსების ჩვენ მიერ პროლოგად მიჩნეული კრებულ „აგონიურის“ სათაურსა და მასში გაერთიანებული ლექსების მისტიკასა და რეალობაზე შევჩერდებით. თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნობაში ტექსტის დასაწყისი და დასასრული აღინიშნება ტერმინით „ჩარჩო“. ტექსტის დასაწყისი თავის თავში მოიცავს შემდეგ კომპონენტებს: ავტორის სახელი (ფსევდონიმი), სათაური, ქვესათაური, მიძღვნა, ეპიგრაფი, წინასიტყვაობა (ან – პროლოგი) (ლამზინა 1999: 97). „ჩარჩოსეულ“ კომპონენტთაგან ჩვენთვის ამჟამად ყველაზე მნიშვნელოვანია სახელი ავტორისა და სათაური: პირველ-ორს კრებულის მეორე ლექსში ასე ვეცნობით:

ა გ ო ნ ი უ რ ი . . .

აი, ვინ ვარ მე!

უფრო სწორად ვინ ვიქნებოდი,

თუ ადამიანს გვარ-სახელი დაერქმეოდა

არა სიცოცხლის დასაწყისში, არამედ – ბოლოს –

როცა უკვე სხვად ვერ იქცევა.

განა ჰომეროსს ჭაბუკობისდროინდელი სურათით ვიცნობთ
თვალებში ყველგან შემღწეველი სული რომ ედგა?!

(ხარანაული 1991: 6)

ამგვარად განსაზღვრა საკუთარი პოეტური ვინაობა ბესიკ ხარანაულმა 1991 წელს, XX ს. დამლევს, მის უკანასკნელ ათწლეულში. საქართველოს „ახალი ტრაგედიის“ დამდეგს, რომლის ათვლაც 1989 წლის 9 აპრილიდან უკვე დაწყებული იყო. სამშობლოსა და პოეტის აგონიური ხანა, მისტიკურად და რეალურად, სუბიექტურად და ობიექტურად, შინაგანად და ისტორიული დოკუმენტებით, ერთად დაიწყო და გრძელდება დღემდე.

კრებული ლექსებისა „აგონიური“ ერთიანი სათქმელით, ერთი შინაარსით შეკრული ვერლიბრებისაგან შედგება და, როგორც XX ს. 10-იან წლებში, ქართველი პოეტების დასათაურებული წიგნები: გალაკტიონის „არტისტული ყვავილები“, იოსებ გრიშაშვილის „ოცნების კოცნა“, ალექსანდრე აბაშელის „მზის სიცილი“, ვალერიან გაფრინდაშვილის „დაისები“ და მრავალი სხვა, ერთი ჩანაფიქრის წახნაგებად ქცეულ ლირიკულ აღსარებად გვევლინება.

როგორც ცნობილია, „ისტორიული ევოლუცია სათაურის გაფორმებას უკავშირებდა, უპირველეს ყოვლისა, მის შესაძლებლობებს, სხვადასხვა საუკუნესა და ეპოქაში, შეუქმნას მკითხველს განსაზღვრული მოლოდინის ჰორიზონტი“ (ლამზინა 1999: 102).

თანამედროვე პოეზია და, საზოგადოდ, ლიტერატურა, ნაკლებად მიჰყვება და ითვალისწინებს დასათაურების ტრადიციულ ფუნქციას, თუმცა „აგონიურის“ სათაურად შერჩევა თავისუფალი ლექსებით შედგენილი კრებულისათვის კიდევ ერთ მინიმუმად მიგვაჩნია ავტორის ტრადიციულ პოეტიკასთან მიმართების თვალსაზრისით. პოეტი, რომელმაც შემოქმედებითი გზის დასაწყისში საკუთარი გვარ-სახელი, ლირიკული „მე“, ორ ქედად, ორ სიმადლედ წარმოგვიდგინა, ბესარიონ გაბაშვილის, „სხვა ბესიკის“, XVIII ს. ბანოვანთა სიყვარულის პოეტის, ფონზე:

ბესარიონ ხარანაული
გინდა ეს ორი სიტყვა გითქვამს,
გინდა ორი ქედი გადაგივლია...
მაგრამ ხომ არის სხვაც – ბესიკი,

ნებიერიც, მრვალტანჯულიც,
მეთვრამეტე საუკუნის
ბანოვანთა ზაგეებით რომ გაილია.
(ხარანაული 2012: 122)

– ამჯერად საკუთარ თავს მეტაფორად აქცევს: „უნდა მიჰყვე
პოეზიას – სრულად და, ლექსს – რამდენადმე“ (ხარანაული 2010:
511), – წერს პოეტი, რომელიც ყოველთვის გამოირჩეოდა მეამბო-
ხის სულით. მიუხედავად ამისა, XX ს. 90-იანმა წლებმა იგი აიძულა,
ხმა შეეწყო ტრადიციული ქართული ლექსის საზომებისათვის,
აქტიური დიალოგი გაეხა ეროვნული ლექსის კლასიკოსებთან.

„აგონიურში“ უკვე მკრთალად გამოჩნდა ლექსის ფორმის
ცვლილების სურვილი: ექვსტაეპედიტ, დაბალი შაირით, ხალხუ-
რი ლექსისათვის დამახასიათებელი ინტერვალიანი (xaxaxa) რითმით
დაწერილი „ლეჩაქი“, ტრადიციულად, ბ. ხარანაულის ლექსის
მკითხველისათვის ცნობილი, ე.წ. „პოეტის ცრემლის“ აპოლოგიაა:

როგორ გიხდება, ტყემალო,
ეგ ბებოჩემის ლეჩაქი,
როგორც კი თვალი მოგკარი,
ცრემლი მომადგა ბეჩავი,
მიტომაც გაცლა ვარჩიე,
ვითომც სითამე ვიჩქარი.
(ხარანაული 2012: 629)

კანონიკური ფორმით შესრულებული ზემოხსენებული ლექსების
ციკლის პროლოგად და სათაურად თუ „აგონიური“ მივიჩნიეთ,
ამ კრებულის პროლოგად ლექსი „ასე წერა აღარ შეიძლება“ უნდა
ვიგულისხმოთ:

განა ყველა ეტყვის თავის თავს –
„ასე წერა აღარ შეიძლება!“
და მარტო მაშინ კი არ ეტყვის,
როცა ლიტერატურას განსჯის და ფიქრობს –
როცა წერს, მაშინ, კალამი რომ ხელში უჭირავს,
ნაჩვევად რომ გამოჰყავს სტრიქონი,

როცა ფრენს, მაშინ, ნაჩვევად რომ მიაპობს ჰაერს
და უცებ ფრთები რომ ჩამოეშლება:
„ასე წერა აღარ შეიძლება...“
(ხარანაული 2012: 650)

რა იგულისხმება ამ აღიარებაში: შემოქმედებითი კრიზისი თუ სტრუქტურული, ფორმისეული სიახლისაკენ სწრაფვის სურვილი? ალბათ, ბესიკ ხარანაულის სულიერი ბიოგრაფიისათვის XX ს. 90-იანი წლების დასაწყისი იქცა დეპერსონიზაციის ეტაპად, რომლის თაობაზეც საუბრობს თ. ელიოტი წერილში: „ტრადიცია და ინდივიდუალური ტალანტი“: „როდესაც პოეტი ქმნის და რაღაც ფასეულს უახლოვდება, მასში პიროვნული თითქოს უკან იხევს; ხელოვანის წინსვლა თანდათანობით თვითშეწირვა და პიროვნულის კვდომაა.

უნდა განვსაზღვროთ დეპერსონიზაციის პროცესი და მისი დამოკიდებულება ტრადიციის ცნებასთან, სწორედ დეპერსონიზაციის პროცესში უახლოვდება ხელოვნება მეცნიერს“ (ელიოტი 2010: 100). აქვე თ. ელიოტი მკითხველს სთავაზობს მეტად დამაფიქრებელ ანალოგიას: წარმოვიდგინოთ პლატინა ჟანგბადისა და გოგირდის ორჟანგის შემცველ ჭურჭელში. იგი ხსნის კატალიზატორის ანალოგიის არსს: „პლატინა ნეიტრალური და შეუცვლელი რჩება და სწორდ პოეტის გონებაა ეს პლატინა: რაც დიდია ხელოვანი, მით უფრო სრულყოფილად არის მასში გამიჯნული ადამიანი, რომელიც იტანჯება და გონება, რომელიც ქმნის, და მით უფრო სრულიად გამოიყენებს გონება საკუთარ ვნებათაღელვას, რომელიც მისი შემოქმედების მასალაა მხოლოდ“ (ელიოტი 2010: 100-101).

ბესიკ ხარანაულის გონება კრიტიკულად არჩევს, ხანგრძლივად უტრიალებს „საკუთარ ვნებათაღელვასაც“ და კლასიკური ქართული პოეზიის ისტორიის ცოდნასაც; ამის თქმის უფლებას გვაძლევს თუნდაც მისი ცნობილი „...წიგნი ჰიპერბოლებისა და მეტაფორებისა...“ (2010), სადაც ხალხურ მთქმელთა თაობაზე ვკითხულობთ: „თავიანთი ამბავი ჰიპერბოლებსა და ანდრეზებში აქვთ ხატისა და ჯვრის ბოლომდე გაუმიფრავ ენაზე გამხელილი, ან ლექსად ნათქვამი, რომლის 16-მარცვლიანი სტრიქონებიც ზედ მკითხველზე მიდიან სამწყობრო წესით...“ (ხარანაული 2010: 396).

ბ. ხარანაულის „ტარიელსა ავუტირდი“ თექვსმეტმარცვლიანი მაღალი შაირით (44/44) არის დაწერილი, თუმცა ზოგიერთ სტროფში წინაცეზურულ 4/4-ს 2/6 – ენაცვლება.

– მიჯნურობა მას შეშენის, – ვვადრე, – სარიდანისძეო, 4/4//2/6
ვისაც ტუჩზე შერჩენია ჯერაც კიდევ დედის რძეო, 4/4//4/4
ჩემნაირმა კაცმა იგი, ხამს, გულიდან განაძეოს 4/4//4/4
სააქაოს დაწყებული საიქიოს განვაგრძეო? 4/4//4/4
(ხარანაული 2012: 649)

ლექსის ფინალს ორტაეპიანი აფორიზმი ამშვენებს, მაღალი შაირით შესრულებული:

ხამს, რომ კაცი ჭრილობებსა აგროვებდეს სიყრმის ჟამსა,
სიბერეში იშუშებდეს, მშვიდად იჯდეს თავის სკამსა...

შაირის გვერდით, 90-იან წლებში, ბესიკ ხარანაულის პოეზიაში ჩნდება კლასიკური თოთხმეტმარცვლელი: 5/4/5 – სიმეტრიულ ათმარცვლედთან – 5/5 –ერთად, ჰეტეროსილაბურ სტროფში:

ო, რა ცოტა ხარ, შენ ყველაფერო, 5/5
რამაც მე უნდა მომიწელო, უნდა გამთელო, 5/4/5
დილავე, დღევ, დამევე, სიყვარული, სხვა რა ვაქეთ რო... 5/4/5
ო, რა ცოტა ხარ, რა ბევრი ხარ, შენ, ყველაფერო. 5/4/5
(ხარანაული 2012: 633)

90-იანი წლების ქართულ პოეზიაში გამორჩეული ადგილი დაიკვიდრა ტრაგიკული ინტონაციითა და ქართველი კლასიკოსების შედევრების რემინისცენციების ფონზე წასაკითხმა, 8-მარცვლიანი მაღალი შაირით დაწერილმა შედევრმა: „ნანა, საქართველოს მიწავ!“

ნანა, საქართველოს მიწავ!
საქართველოს მთავ და ველო,
დაიძინე, დაღლილი ხარ,
ტანჯული ხარ, საყვარელო...
(ხარანაული 2012: 634)

პასიურობის, უმოქმედობის ირონიულ-პაროდიული ხოტბით, ლირიკული გმირის უსაშველო გულისტკივილით, მაღალი შაირით (4/4) და იშვიათი რიტმული სვლით 2/4/2 („ნანა, საქართველოს მიწავ!“) შესრულებული ტაეპები „ვეფხისტყაოსნის“ ხატაველი ძმების ტირილით ნათქვამ სიტყვებს მოგვაგონებს:

ასრე სულთქმით და ვაებით, მით ვართ ცრემლისაცა დენით .

2

4

2

კლასიკური საზომით, მუხამბაზის მეტრით (4/3/4) არის შესრულებული ბესიკ ხარანაულის „საქართველოს მომავალს ველოდები“, რომელიც ორი ექვსტაპედისა და ერთი კატრენისაგან შედგება; ყოველი სტროფის ბოლოს მეორდება რეფრენი: „საქართველოს მომავალს ველოდები...“ ეს ლექსი აკაკი წერეთლის ცნობილი მუხამბაზის რემინისცენციაა:

და თუ მოვკვდი, ასე გაუღიმარი,
არ იკითხოთ – უბედური ვინ არი,
მე ვარ, ძმაო, მე მაწყვია ლოდები,
საქართველოს მომავალს ველოდები.

(ხარანაული 2012: 635)

ლექსი „ღმერთო, ამას გთხოვ, საქართველო ხო გამთლიანდა?“ თოთხმეტმარცვლიანი, დატეხილი ტაეპებით 5, 4/5 სამ სტროფულ მონაკვეთად არის წარმოდგენილი, მოსაზღვრე რითმით შეკრული: გამთლიანდა – დამაგვიანდა – ადამიანთა – გამთლიანდა. მონორიმი: ასრიალდა – დასტრიალდა – აფრიალდა – გამადლიანდა – დანაგვიანდა – თამარიანთა – ადამიანთა – II მონაკვეთშიც გრძელდება, თუმცა განსხვავებული რიტმით: 5, 4, 5, 5, 4, 5, და ა.შ.

განსაკუთრებული ინტერესი გამოიწვია ბესიკ ხარანაულის კონვენციურმა ლექსმა „სად არიან შვილები, შვილები სად არიან...“ საგანგებო წერილები მიუძღვნეს: თ. დოიაშვილმა, ლ. ბრეგამემ, თ. ვასაძემ... ლირიკული გმირის ტრაგიკული დიალოგი საქართველოსთან თოთხმეტმარცვლიანი მეტრის „ბესიკურისგან“ განსხვავებული, – 4/3//4/3-ით, „ლურჯა ცხნების“ სქემით, მონორიმიით არის შესრულებული, ერთი მოტივით, ერთი თემით განმსჭვალული, ხმით ნატირალის მსგავსი:

საქართველო, მითხარი, ნუთუ მხოლოდ ქარია,
სად არიან შვილები, შვილები სად არიან,
გავალ, გავიხედები, არ არიან, ქარია
საყელოზე მოგწვდები, შვილები სად არიან
არ არიან შვილები, საქართველო ქარია,
ქარია საქართველო, შვილები არ არიან,
დღე არის, არ არიან, ღამეა, არ არიან,
ქარია, არ არიან, არ არიან, ქარია.

(ხარანაული 2012)

რეფრენითა და მდიდარი ალიტერაციით გამორჩეული ეს ლექსი, რომელიც ექვს კატრენად შეიძლება დაიყოს: ინტენსიურად გამეორებული რეფრენი: „არ არიან, ქარია!“ – „საქართველო ქარია // „ქარია საქართველო“ უწყვილდება ამ სემანტიკური ერთეულის, ფუძისეული „ქარ“-ის ფონზე აქცენტირებული, გამქრალი შვილების, სამშობლოს პორტრეტად **საქარ(თვ)ელო** იკითხება – ქარის სათარეშოდ დარჩენილი ქვეყნის სინონიმად!

90-იანი წლების აფხაზეთისა და სამოქალაქო ომებში გამქრალი თაობების გარეშე ჩვენი სამშობლო ქართველებისაგან იცლება, განქარდება//გაქრება! სათარეშოდ რჩება: პოეტისათვის შეუწყნარებელია პოლიტიკოსების დანაშაულისა და გულგრილობის გამო გავერანებული და ქარის ასპარეზად ქცეული ტერიტორიის მიღება სამშობლოდ.

გამორჩეულია ბესიკ ხარანაულის ბოლოდროინდელ ლირიკაში კონვენციური ლექსი „რა ძნელია ეს ანბანი – მეცხრამეტე საუკუნე“. სამშობლოს უბედურების, მისი ტკივილის სანუგეშოდ პოეტმა აღიარა „ახლებურად“, ანუ ტრადიციული კლასიკური ქართული ლექსით, წერის აუცილებლობა. ვერლიბრის გვერდით ამიტომაც გამოჩნდა ხალხური და მწიგნობრული ლექსის რიტმითა და მეტრით დაწერილი ლირიკული შედეგები.

საგულისხმოა, რომ 2015 წელს კრებულში „ყვავი ხის წვერზე ისაღამოებს“ ბესიკ ხარანაული კვლავ ვერლიბრს ირჩევს თავისი სათქმელის ფორმად.

დამოწმებანი:

ელიოტი 2010: ელიოტი თ. „ტრადიცია და ინდივიდუალური ტალანტი“. წიგნში: *ლიტერატურის თეორია. ქრესტომათია*. II. თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2010.

ლამზინა 1999: Ламзина А. В. „Заглавие“. В кн.: *Введение в литературоведение*. Москва: изд. „Высшая школа“, 1999.

ხარანაული 1991: ხარანაული ბ. *აგონიური*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 1991.

ხარანაული 2010: ხარანაული ბ. *სამოცი ჯგორზე ამხედრებული რაინდი ანუ წიგნი ჰიპერბოლებისა და მეტაფორებისა*. თბილისი: გამომცემლობა „სეზანი“, 2010.

ხარანაული 2012: ხარანაული ბ. *ლექსები. პოემები (1954-2005)*. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2012.

Rūta Brūzgienė

Lithuania, Vilnius

Mykolas Romeris University

Juozas Baltušis's Novel „Sakmė apie Južą“ [Saga about Juza]: an Archetypal Expression of the Nation's Vitality

Juozas Baltušis (1909-1991), a well-known Lithuanian writer, political and public figure, created dozens of prose and drama works, which were translated into many languages of the world and have been awarded various prizes. The novel *Sakmė apie Južą* [The Saga Of Juza] (1979) received the LSSR State Prize in 1980 and the prestigious French prize in 1990. In Lithuania, the *Saga* gained particular popularity as an original myth poem, which erupted as an expression of the archetypal Lithuanian worldview, became a secret sign of resistance. At that time, J. Baltušis reached the peak in the political establishment: in 1980-1990, he was a member of the Supreme Council of the Lithuanian SSR. At the beginning of the Sąjūdis the writer tried to be loyal (1988), but he did not understand the new political winds, turned towards the Moscow ideologists and he and his books were rejected by society as of the traitor to the nation.